

12

СУДОВО- МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

DOI: 10.33994/kndise.2024.69.67
УДК 343.98+61:02-12/1057-3

Валерій Володимирович Войченко

Кандидат медичних наук, доцент, голова Асоціації судових медиків України, начальник Комунального закладу «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи»

Дніпропетровської обласної ради

ORCID: 0000-0002-3951-4434, e-mail: dneprosme@ukr.net

Валерій Вікторович В'юн

Завідувач відділення судово-медичної криміналістики Комунального закладу «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи» Дніпропетровської обласної ради

ORCID: 0009-0001-9453-5617, e-mail: dneprosme@ukr.net

Віталій Вікторович Левченко

Лікар, судово-медичний експерт-криміналіст Комунального закладу «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи»

Дніпропетровської обласної ради

ORCID: 0009-0003-6871-3656, e-mail: forensicbess@gmail.com

Гуманітарна місія судово-медичної служби по ідентифікації загиблих

У статті описана робота Гуманітарного тренінгового центру судово-медичної ідентифікації, яка була відновлена у м. Дніпро, після вимушеної перерви, що була пов'язана з пандемією COVID-19 і вторгненням військ російської федерації в Україну. Центр був створений для розв'язання гуманітарних завдань зокрема під час збройних конфліктів та катастроф. Основна мета роботи центру — підготовка представників різних організацій до професійної роботи з ідентифікації тіл та решток жертв, які загинули під час збройних конфліктів, терористичних актів, техногенних і природних катастроф.

Ключові слова: *судово-медична експертиза; ідентифікація; гуманітарний тренінговий центр; рештки загиблих; масові жертви.*

Постановка проблеми. У 2023 році після вимушеної перерви, обумовленої пандемією COVID-19 і вторгненням військ російської федерації в Україну, відновив роботу започаткований у 2019 році за ініціатииви Міжнародного Комітету Червоного Хреста й підтримки Асоціації судових медиків України Гуманітарний тренінговий центр судово-медичної ідентифікації, діяльність якого спрямована на вирішення гуманітарних завдань, що є особливо актуальним під час збройних конфліктів і катастроф.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із судово-медичною ідентифікацією осіб, розглядали у своїх наукових працях Г. М. Зеленчук, Н. М. Козань, В. О. Чадюк, В. Д. Мішалов та інші автори, але діяльність Гуманітарного тренінгового центру судово-медичної ідентифікації залишається недостатньо висвітленою у наукових публікаціях.

Мета дослідження. Враховуючи зазначене, мета дослідження — визначення основних завдань, напрямів, досягнень і перспектив діяльності Гуманітарного тренінгового центру судово-медичної ідентифікації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Гуманітарна судово-медична діяльність — це застосування знань та навичок судової медицини та інших судових наук для вирішення гуманітарних задач, особливо під час збройних конфліктів та катастроф.

25 лютого 2019 року на базі КЗ «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи» ДОР» (м. Дніпро, пл. Соборна, 14), а саме: Новокодацького відділення, що розташоване за адресою: м. Дніпро, вул. Ближня, 31 (міська лікарня № 4), вперше на теренах України розпочав роботу Гуманітарний тренінговий центр судово-медичної ідентифікації (далі — *ГТЦСМІ, Центр*), який започаткований за ініціатииви Міжнародного Комітету Червоного Хреста (далі — *МКЧХ*) і підтримки Асоціації судових медиків України [4, 5].

Місією Центру є теоретична та практична підготовка представників різних організацій та обшин до належної, максимально бережливої, злагодженої, професійної роботи з тілами та останками тіл жертв, загиблих під час збройних конфліктів, терористичних актів, техногенних та природних катастроф. В основі діяльності Тренінгового центру покладені принципи Міжнародного гуманітарного права, протоколи Європейської Конвенції з прав людини та інших міжнародних організацій [1].

Завдання Центру — це теоретична та практична підготовка слухачів (курсантів) відповідно до єдиних Міжнародних стандартів з питань:

- правил пошуку загиблих, організації та методології огляду місця події (знайдення тіл та останків), алгоритму проведення ексгумацій в разі масових поховань;

- транспортування, збереження тіл та останків;
- процедури впізнання загиблих із застосуванням мультидисциплінарного принципу ідентифікації;
- визначення першочергових заходів, направлених на сприяння проведення судово-медичних досліджень з метою неупередженого кримінального розслідування по встановленню причини, часу і обставин смерті;
- проведення інформаційних зустрічей (круглих столів) членів Груп ідентифікації з сім'ями загиблих;
- повернення тіл та їх решток сім'ям загиблих, для гідного вшанування та поховання, відповідно до звичаїв і вірувань.

За час роботи Гуманітарного тренінгового центру було проведено:

- 11 тренінгових курсів з судово-медичної антропології та археології;
- 1 курс із системи управління якістю у судово-медичній лабораторії.

На даний час у Центрі пройшли фахову підготовку:

- 155 судово-медичних експертів з різних областей України;
- 46 представників Державної служби надзвичайних ситуацій, 16 представників Збройних Сил України, 9 слідчих та 5 волонтерів.

Усі вони в разі надзвичайних подій зможуть без зволікань і відповідно до Міжнародних стандартів розпочати заходи з усунення наслідків надзвичайних ситуацій у разі масової загибелі людей.

Після довготривалої перерви, пов'язаної з пандемією COVID-19 та віроломним повномасштабним вторгненням військ російської федерації в Україну, ГТЦСМІ відновив свою гуманітарну діяльність.

21 червня 2023 року введено в експлуатацію модульну будівлю Тренінгового центру, в якій розмістилася антропологічна лабораторія з усім необхідним обладнанням, а також просторий конференц-зал.

21—28 червня 2023 року на базі Гуманітарного тренінгового центру судово-медичної ідентифікації за сприяння місії Міжнародного Червоного Хреста в Україні та КЗ «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи» ДОР» була проведена чергова навчальна сесія на тему: «Застосування судової генетики у судово-медичній ідентифікації загиблих під час збройного конфлікту». У тренінгу брали участь судові експерти-генетики з різних куточків України, представники бюро судово-медичної експертизи, інституту судових експертиз та експертно-криміналістичного центру з Києва, Дніпра, Одеси та Львова, які наразі працюють над вирішенням питань щодо ідентифікації жертв збройного конфлікту в Україні.

Свої теоретичні та практичні навички слухачам навчальної сесії передавав запрошений спікер доктор Вільям Гудвін, який у галузі судової

генетики працює з 1994 року. Читає лекції з судової генетики на кафедрі судової експертизи та прикладних наук Університету Центрального Ланкаширу, Великобританія. Доктор Вільям Гудвін є членом Консультативної ради з судово-медичної експертизи МКЧХ і працював у різних контекстах в Іраку, Ірані, Лівані, Непалі, Шрі-Ланці, Кенії, Індонезії, Філіппінах, на Балканах, в Україні, Єгипті, Сальвадорі, Бразилії та Аргентині. Він також є технічним оцінювачем Служби акредитації Сполученого Королівства та більше 10 років брав участь в оцінюванні лабораторій у Великобританії та на Близькому Сході за стандартом *ISO 17025*.

2—4 жовтня 2023 року відбулася тренінгова сесія з питань Судової археології (поглибленого рівня), у якій брали участь співробітники слідчих органів, судово-медичні експерти, представники Центрального управління ЦВС Генерального Штабу ЗСУ, з областей України, що безпосередньо межують із лінією фронту (Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська та Херсонська).

Запрошеним спікером був Луїс Фондебрідер — аргентинський судовий антрополог, співзасновник і колишній президент Аргентинської Групи Судових Антропологів (*EAAF*), заснованої в Аргентині в 1984 році. Представники *EAAF* працювали у майже 50 країнах Америки, Африки, Європи та Азії. Завдяки своїй інноваційній діяльності, ця організація допомагає судово-експертним наукам стати важливим компонентом розслідувань випадків порушень прав людини та судових процесів, сприяючи пошуку істини та попередженню порушень у майбутньому. Доктор Фондебрідер працював стороннім судовим експертом та/або радником для декількох міжнародних організацій, місцевих органів влади та неурядових структур в Аргентині, Уругваї, Чилі, Бразилії, Болівії, Перу, Парагваї, Колумбії, Венесуелі, Гватемалі, Сальвадорі, Гаїті, Хорватії, Боснії, Косово, Румунії, Україні, Іраку, Лівані, Філіппінах, Індонезії, Кіпрі, Грузії, Південній Африці, Зімбабве, Центральноафриканській Республіці, Ефіопії, Марокко, Лівії, В'єтнамі, Таїланді, Соломонових островах, Шрі-Ланці, Судані, Кенії та Намібії. Доктор Фондебрідер є членом міжнародної команди судових експертів, яка розробляє Керівництво з генетики та прав людини під егідою уряду Аргентини та МКЧХ, робочої групи судових експертів ООН з перегляду Навчального посібника Організації Об'єднаних Націй про ефективне запобігання та розслідування незаконних, свавільних страт (Міннесотський протокол), членом Консультативної ради Центру з прав людини Американської академії судово-експертних наук (*AAFS*). Л. Фондебрідер є членом Міжнародної консультативної ради МКЧХ, він також був Керівником судово-медичної служби МКЧХ.

Одночасно із тренінгами, у Центрі не припиняється практична робота з судово-медичної ідентифікації, із застосуванням мультидисциплінарного підходу, що містить:

1. Візуальну ідентифікацію за рисами обличчя, особливостям будови вушних мушель, кистей рук.
2. Вивчення особливих прикмет, таких як: татуювання, рубці, виразки, вроджені плями, деформація частин обличчя, протези та інше.

3. Дактилоскопічне дослідження, що можливе навіть при значних гнильних змінах при застосуванні розчину Ратневського.
4. Виявлення анатомічних особливостей трупів, як-то сліди операційних втручань або ознаки хронічних захворювань, особливо кісткової системи.
5. Дослідження за предметами одягу, документами, прикрасами, різними особистими речами, що є цінним інформаційним матеріалом для встановлення особи.
6. Ідентифікація особи за кістковими рештками, що включає в себе дослідження зубощелепного апарата, яке є одним з найбільш ефективних і надійних методів ідентифікації особи; рентгенологічне дослідження, при якому рентгенограму досліджуваної частини трупу порівнюють з прижиттєвою рентгенограмою цього ж відділу скелету людини, портретно-остеологічна ідентифікація (фотосуміщення, комбінований графічний метод дослідження, алгоритми графічні ідентифікаційні) [2, 3].
7. Гістологічне дослідження, за допомогою якого можливо виявити сілікоз, атеросклероз, кардіосклероз, новоутворення або інші захворювання, на які прижиттєво страждав померлий.
8. Серологічні дослідження.
9. Ідентифікація за допомогою аналізу ДНК, що справедливо вважається «золотим стандартом» судової експертизи.

Проте, не можна казати, що при застосуванні цієї методики неможливі помилки. Експерти-генетики, особи, які проводять забір біологічного матеріалу, а це — слідчі, медики, судово-медичні експерти — теж є людьми, тому людський фактор не можна виключати ніколи. Проте, ці помилки є скоріше індикаторами проблеми, і аж ніяк не дискредитацією методу. Також специфічна особливість ідентифікації особи у випадку масової загибелі людей; вона полягає у тому, що необхідне число зіставлень ознак розшукуваних і загиблих може перевищувати десяток тисяч комбінацій, що значно ускладнює роботу, без попередньої систематизації об'єктів судово-медичної експертизи. І саме тому при встановленні особи не можна недооцінювати роль встановлення біологічного профілю особи, тобто визначення саме тих загальних ознак, які є не тільки джерелом додаткової інформації, а й дозволяють саме систематизувати, розмежувати об'єкти, що підлягають ідентифікації. Також постає питання про збереження конфіденційності інформації про ДНК людини і проблема фінансового, ресурсного та кадрового забезпечення [6].

У Центрі судово-медичної ідентифікації ми використовуємо увесь арсенал вищеперерахованих методів комплексно, задля якомога ширшого та повнішого дослідження трупу, що значно підвищує шанси на ідентифікацію, навіть у випадку значного руйнування та гнильних змін тіла.

Висновки. Коли люди гинуть під час військового конфлікту, інших ситуацій насильства, природних та техногенних катастроф або міграції, з їх тілами належить поводитися шанобливо та гідно. Рештки людських

тіл мають бути знайдені, зібрані та ідентифіковані, щоб запобігти зникненню осіб безвісти.

Тренінговий центр судово-медичної ідентифікації продовжує свою гуманітарну місію та запрошує до співпраці. Потенційними слухачами (курсантами) Центру є представники різних професій та галузей: медики, парамедики, судово-медичні експерти, працівники правоохоронних і судово-слідчих органів, військовослужбовці, працівники МНС, волонтери та інші.

Кожен має право на достойне життя. І кожен має право на достойну смерть. Війна не закінчиться доти, доки не буде похований останній її солдат. І наше завдання полягає у тому, щоб цей солдат був похований героєм під своїм іменем.

Перелік посилань

References

1. Каверіна Т. П. Особливості кримінально-правової кваліфікації фактів виявлення невпізнаних трупів на деокупованих територіях. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : мат-ли кругл. столу (Львів, 23.09.2022). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ; 2022. С. 40—42.
2. Голубович Л. Л., Голубович П. Л., Голубович А. Л., Войченко В. В., Ольховський В. О. Судово-медична ідентифікація спаленої особи за кістковими залишками. Харків: ФОР Бровін О. В., 2020. 229 с.
3. Зеленчук Г. М., Козань Н. М., Чадюк В. О. Алгоритм комплексного антропометричного, антропометричного та дерматогліфічного дослідження при судово-медичній ідентифікації невідомої особи. *Судово-медична експертиза*. 2021. № 1. С. 36—49. DOI: 10.24061/2707-8728.1.2021.5
4. Мішалов В. Д. Тренінг з судово-медичної ідентифікації зниклих безвісти осіб. Досвід міжнародного комітету Червоного Хреста і Комітету з питань зниклих безвісти осіб при Організації Об'єднаних Націй. *Судово-медична експертиза*. 2019. № 1. С. 86—87.
- Kaverina, T. P. (2022). Peculiarities of Criminal Law Qualification of Facts of Detection of Unidentified Corpses in the De-Occupied Territories. *Criminal Justice in Ukraine: Realities and Prospects* : Materials of the Round Table (Lviv, 23 September 2022). Lviv : Lviv State University of Internal Affairs. Pp. 40—42. [in Ukrainian].
- Holubovych, L. L., Holubovych, P. L., Holubovych, A. L., Voichenko, V. V., and Olkhovskiy, V. O. (2020). Forensic medical identification of a burned person by bone remains. Kharkiv : FOP Brovin O. V. 229 p. [in Ukrainian].
- Zelenchuk, H. M., Kozan, N. M., and Chadyuk, V. O. (2021). Algorithm of Complex Anthropometric, Anthropometric, and Dermatoglyphic Research in Forensic Medical Identification of an Unknown Person. *Forensic medical examination*. № 1. Pp. 36—49. DOI: 10.24061/2707-8728.1.2021.5 [in Ukrainian].
- Mishalov, V. D. (2019). Training on Forensic Medical Identification of Missing Persons. Experience of the International Committee of the Red Cross and the Committee on Missing Persons at the United Nations. *Forensic medical examination*. № 1. Pp. 86—87 [in Ukrainian].

5. Мішалов В. Д. В Україні відкрито «Гуманітарний тренінговий центр судово-медичної ідентифікації». *Судово-медична експертиза*. 2019. № 1. С. 85. Mishalov, V. D. (2019). The «Humanitarian Training Center for Forensic Medical Identification» was opened in Ukraine. *Forensic medical examination*. № 1. Pp. 85. [in Ukrainian].
6. Войченко В. В., Мішалов В. Д., Мамедов Ш. М.о., В'юн В. В., Івашина О. Х. Комплексний підхід при проведенні судово-медичної ідентифікації загиблих під час збройних конфліктів та катастроф. *Судово-медична експертиза*. 2017. № 1. С. 20—25. Voichenko, V. V., Mishalov, V. D., Mamedov, Sh. M. o., Vyun, V. V., Ivashyna, O. Kh. (2017). An integrated approach to forensic identification of those killed during armed conflicts and disasters. *Forensic medical examination*. № 1. Pp. 20—25 [in Ukrainian].

Humanitarian mission of the forensic medical service for the identification of the dead

V. Voichenko, V. Vyun, V. Levchenko

The article describes the work of the Humanitarian Training Center for Forensic Medical Identification, which was restored in the city of Dnipro, after a forced break due to the COVID-19 pandemic and the invasion of the troops of the Russian Federation into Ukraine. The center was created to solve humanitarian tasks, in particular during armed conflicts and disasters. The main purpose of the center's work is to prepare representatives of various organizations for professional work, in particular, the identification of bodies and remains of victims who died during armed conflicts, terrorist acts, man-made and natural disasters. Simultaneously with the trainings, the Center does not stop practical work on forensic identification, using a multidisciplinary approach that includes: visual identification, study of special signs, dactyloscopy, study of clothes, documents, jewelry, features of bone remains, DNA analysis. When people die during military conflict, other situations of violence, natural and man-made disasters or migration, their bodies should be treated with respect and dignity. Human remains must be found, collected and identified to prevent missing persons. The Forensic Medical Identification Training Center continues its humanitarian mission and invites cooperation. Potential listeners (cadets) of the Center are representatives of various professions and industries: doctors, paramedics, forensic medical experts, law enforcement and investigative bodies, military personnel, employees of the Ministry of Emergency Situations, volunteers and others.

Keywords: forensic medical examination; identification; humanitarian training center; remains of the dead; mass casualties.

⇒ Войченко, В. В., В'юн, В. В., Левченко, В. В. (2024). Гуманітарна місія судово-медичної служби по ідентифікації загиблих. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 69. С. 755—761. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.67.